

Finansowanie sporów o prawa majątkowe przez osobę trzecią (*third-party funding*) – zarys problematyki

---

Third-Party Funding – Outline of Issues

The article is an introduction to the issue of third-party funding (or litigation finance), which has not been analyzed in Polish legal literature yet. The author presents the mechanism of third-party funding and indicates the main problems that may arise under Polish law with regard to third-party funding. In particular, the possibility of concluding third-party funding agreements and the possibility of qualifying a funder as an intervening party in the meaning of Polish Code of Civil Procedure.

Kaja Zaleska-Korziuk

Magister prawa
Uniwersytet Gdański

ORCID – 0000-0003-4389-7308

Słowa kluczowe:
third-party funding, finansowanie sporu przez osobę trzecią, litigation finance, umowa TPF

Key words:
third-party funding, litigation finance, TPF agreement, Poland

<https://doi.org/10.36128/priw.vi32.189>

1. Uwagi wstępne

Finansowanie sporów przez osoby trzecie (ang. *third-party funding*, *litigation finance* lub TPF) z ekonomicznego punktu widzenia stanowi dynamicznie rozwijający się globalny rynek, którego wartość (jak wynika z szacunków) przekracza obecnie 10 miliardów dolarów i stale rośnie¹. W ostatnich kilku latach można zaobserwować intensywną

---

1 International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 17,20; Nieuwveld, Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*, 37; Cremandes, Dimolitsa, *Third-party funding in international arbitration*, 153.

ekspansję przedsiębiorców finansujących spory na nowe rynki, w szczególności: Daleki Wschód, Amerykę Południową i Europę, jak również pojawianie się nowych, wyspecjalizowanych podmiotów finansujących spory w różnych częściach świata². Rosnąca konkurencja pomiędzy finansującymi motywuje ich do poszukiwania klientów w coraz to nowych jurysdykcjach³, w tym w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. W szczególności zainteresowanie finansowaniem sporów w regionie Europy Środkowo-Wschodniej zadeklarowali dwaj finansujący: szwajcarski Nivalion AG oraz Delta Capital Partners Management LLC. Należy przy tym zauważyć, że wcześniejszy brak szczególnego zainteresowania finansujących rynkiem środkowoeuropejskim nie oznacza, iż finansowanie sporów przez osoby trzecie jest zupełnie nieznaną w Polsce. Dla przykładu jedną z najbardziej znanych spraw z zakresu TPF jest sprawa *Stocznia Gdańska SA p-ko Latreefers Inc*, która toczyła się przed angielskim *Court of Appeal* w sprawie likwidacji Latreefers i w której to Stocznia Gdańska S.A. zawarła umowę o finansowanie sporu przez osobę trzecią⁴.

Poza pewnymi ogólnymi opracowaniami⁵ problematyka finansowania sporów przez osoby trzecie nie była dotychczas prawie w ogóle poruszana w literaturze polskiej. Niniejszy artykuł ma na celu przybliżenie tej nowej, pojawiającej się w praktyce gospodarczej, konstrukcji prawnej.

Z uwagi na złożoność prezentowanej problematyki nie jest możliwe w niniejszym artykule dokonanie kompleksowego opisu oraz analizy wszystkich rodzajów i aspektów prawnych finansowania sporu przez osobę trzecią. Z tego też powodu poniższe opracowanie stanowić może wyłącznie wprowadzenie do problematyki finansowania sporu przez osobę trzecią. W konsekwencji, z zakresu niniejszego artykułu wyłączona została przede wszystkim analiza finansowania profesjonalnych pełnomocników przez osoby trzecie (ang. *law firm financing*), gdyż problem ten wymaga odrębnej i pogłębionej analizy prawnej, w tym przede wszystkim o charakterze prawno-porównawczym w odniesieniu do kodeksów deontologicznych obowiązujących profesjonalnych pełnomocników.

-
- 2 International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 18.
  - 3 International Council for Commercial Arbitration, 20.
  - 4 *Stocznia Gdańska SA v. Latreefers Inc*, 2 BCLC 116.
  - 5 Horodyski, Kierska, „Third Party Funding in International Arbitration – Legal Problems and Global Trends with a Focus on Disclosure Requirement”; Szumański, *Arbitraż handlowy. System Prawa Handlowego*; Łaszczuk, Szumański, *Regulamin Arbitrażowy Sądu Arbitrażowego przy KIG. Komentarz*; Kruczkowski, „Poland”, 105-111; Waszewski, „Poland”; Moskal, „Problem ujawnienia finansowania przez osoby trzecie w międzynarodowym arbitrażu inwestycyjnym”.

Niniejszy artykuł został podzielony na trzy części. Pierwsza poświęcona została zjawisku finansowania przez osobę trzecią, wskazaniu cech charakterystycznych, jak również jego zdefiniowaniu dla potrzeb tego artykułu. W drugiej części zostaną przedstawione najważniejsze problemy, jakie podnoszone są w kontekście TPF w literaturze przedmiotu, a także zostanie dokonana ich analiza na gruncie prawa polskiego. Część trzecia zostanie poświęcona wnioskowi płynącemu z przeprowadzonej analizy.

2. Zjawisko finansowania sporów przez osoby trzecie

2.1. Pojęcie finansowania sporu przez osobę trzecią

Obecnie nie istnieje jedna, powszechnie akceptowana definicja finansowania sporu przez osobę trzecią⁶. Ów brak wynika przede wszystkim ze znacznego zróżnicowania form finansowania sporów przez osoby trzecie oraz podobieństwa samej instytucji finansowania sporów przez osoby trzecie do pokrewnych instytucji prawnych, które z powodzeniem mogą służyć również do finansowania przez stronę jej kosztów procesowych (np. umowy ubezpieczenia w formie *after-the-event* (tzw. ATE) czy umowy pożyczki). Niemniej jednak, dla potrzeb niniejszego artykułu konieczne jest stworzenie „roboczej” definicji finansowania sporu przez osobę trzecią oraz wskazanie głównych cech odróżniających TPF od pokrewnych instytucji prawnych, takich jak umowa ubezpieczenia czy umowa pożyczki.

I tak, poprzez „finansowanie sporu przez osobę trzecią” na gruncie niniejszego opracowania należy rozumieć ponoszenie kosztów związanych z prowadzeniem sporu przez osobę trzecią, tj. osobę niemającą pierwotnie istniejącego interesu prawnego w danym sporze („finansującego”) na podstawie umowy zawartej ze stroną sporu („finansowanym”) za wynagrodzeniem w całości zależnym od wyniku sprawy⁷.

W świetle powyższej definicji stroną sporu może być zarówno powód, jak i pozwany. Należy jednak zaznaczyć, że finansowanie sporu po stronie pozwanego (tzw. *respondent/defenedant-site funding*) jest rzadko spotykane

6 Goldsmith i Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1”, 55.

7 Steinitz, „Whose Claim is this Anyway? Third Party Litigation Funding”, 1275-1276; Veljanovski, „Third-Party Litigation Funding in Europe”, 405; von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 2-3, 59-72; Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 4; Nieuwveld, Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*, 3; Affaki, „A financing is a financing is a financing”, 10; International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 45-80.

w praktyce⁸. Umowa o finansowanie sporu przez osobę trzecią w przeważającej większości przypadków zawierana będzie z finansującym, który jest wyspecjalizowanym przedsiębiorcą, działającym na rynku finansowania sporów przez osoby trzecie⁹. Z punktu widzenia potrzeby zarysowania pojęcia umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią brak jest podstaw do wprowadzania ograniczeń co do etapu, na którym znajduje się dany spór – może być to zarówno spór na etapie przedsądowym, jak i trwające już postępowanie, a nawet postępowanie na etapie egzekucji należności zasądzonej na rzecz strony¹⁰.

W zależności od treści umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią „finansowanie” sporu może polegać bądź to na dokonaniu zapłaty określonej kwoty pieniężnej finansowanemu, bądź też na zobowiązaniu się finansującego do zapłaty na rzecz osób trzecich kosztów związanych z prowadzeniem postępowania¹¹. W konsekwencji, w zależności od postanowień konkretnej umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią, zobowiązanie finansującego będzie mieć charakter umowy o świadczenie na rzecz osoby trzeciej (tj. finansowanego), w niektórych wypadkach zbliżone do umowy pożyczki. Należy zwrócić uwagę, że na mocy umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią nie dochodzi do zmiany wierzyciela czy dłużnika (w przypadku umowy TPF na rzecz pozwanego)¹². Jednocześnie wypada zauważyć, że pojęcie „kosztów prowadzenia sporu” jest szersze od pojęcia kosztów procesu w rozumieniu Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 17 listopada 1964 r. (t.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1460, dalej: k.p.c.) i standardowo obejmuje koszty procesu oraz koszty zastępstwa procesowego w sprawie, zgodnie z umową zawartą z profesjonalnym pełnomocnikiem. Niemniej jednak koszty prowadzenia sporu mogą obejmować także inne kategorie kosztów uwzględnione w umowie TPF, takie jak: koszty opinii rzeczoznawcy, zaliczki na wynagrodzenie i zwrot kosztów poniesionych przez biegłych, tłumaczy, czy kwoty potrzebne do pokrycia kaucji aktorycznej¹³.

W świetle powyższego za cechy charakterystyczne finansowania sporu przez osobę trzecią należy uznać dwa zasadnicze elementy: brak uprzednio

8 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 4; Goldsmith, Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1”, 59-60.

9 Podmioty finansujące prowadzą działalność w różnych formach prawnych. Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 87-97.

10 Rogers, *Ethics in International Arbitration*.

11 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 4.

12 Nieuwveld, Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*, 8.

13 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 28.

istniejącego interesu prawnego finansującego w sporze oraz uzależnienie uzyskania wynagrodzenia przez finansującego od wyniku sprawy. To ostatnie jest kluczowym elementem odróżniającym umowę o finansowanie sporu przez osobę trzecią od innych instrumentów prawnych, które mogą być wykorzystywane do finansowania postępowania przez stronę w rozumieniu ekonomicznym, w szczególności umowy pożyczki¹⁴.

Bezregresowy charakter finansowania sporu w sytuacji jego przegrania przez finansowanego w sądzie powszechnym czy arbitrażu ma znaczący wpływ na sposób działania finansujących. Z uwagi na przyjmowane przez finansującego ryzyko, każdy spór poddawany jest przez finansującego dokładnej ocenie (ang. *due diligence* lub *case assessment*). Z tego też powodu wstępna ocena sporu przez finansującego uznawana jest za centralny element zagadnienia opisywanego w niniejszym opracowaniu¹⁵. W konsekwencji średnio 1 na 10 sporów poddanych ocenie przez finansującego spełnia warunki dla uzyskania finansowania¹⁶. Najczęściej powodem odrzucenia sporu na etapie wstępnego badania przez finansującego są nie tyle kwestie merytoryczne oraz prawdopodobieństwo wygrania sprawy, ile wartość przedmiotu sporu. W literaturze uznaje się, że minimalna wartość przedmiotu sporu powinna wahać się pomiędzy 1.000.000 – 25.000.000 USD¹⁷ (przy czym Nick Rowles-Davies podaje przedział 1.000.000 – 5.000.000 GBP w odniesieniu do rynku angielskiego¹⁸). W przypadku finansujących z Europy kontynentalnej wartość przedmiotu sporu waha się w granicach 25 tys. EUR do 100 tys. EUR¹⁹ wśród niemieckich finansujących oraz 250 tys. CHF do 7,5 miliona CHF wśród szwajcarskich²⁰. Jak wynika z ustaleń autorki, finansujący (zwłaszcza europejscy) skłonni są finansować spory o niżej wartości przedmiotu sporu, o ile są w stanie zapewnić wysokie prawdopodobieństwo wygrania sprawy oraz relatywnie krótki okres zwrotu z inwestycji. Wysoka wartość przedmiotu sporu uwarunkowana jest przede wszystkim stosunkiem pomiędzy budżetem koniecznym na prowadzenie sprawy a szacowaną kwotą, która może zostać zasądzona na rzecz finansowanego. Zazwyczaj przyjmuje się, że powyższa relacja powinna minimalnie kształtować się na poziomie 4:1, przy czym

---

14 von Goeler, 57.

15 von Goeler, 13.

16 Veljanovski, „Third-Party Litigation Funding in Europe”, 420.

17 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 18.

18 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 68.

19 Sharma, „Germany”.

20 Hoffmann-Nowotny, Burrus, „Switzerland”.

można spotkać się z finansującymi, który wymagają poziomu 10:1²¹. W rezultacie umowa o finansowanie sporu przez osobę trzecią co do zasady nie jest w praktyce w ogóle stosowana do finansowania sporów niemajątkowych²².

Z uwagi na powyższe, przyjęcie ryzyka przegranej sprawy przez finansującego będzie mieć swoje odzwierciedlenie w wynagrodzeniu finansującego w sytuacji wygrania sprawy. Jak wskazuje się w literaturze, większość podmiotów finansujących działających na rynku oczekuje stopy zwrotu z inwestycji co najmniej na poziomie 1:3 lub wyższej²³. W przypadku wynagrodzenia finansującego, wyrażanego jako udział w wygranej, udział ten wynosi zasadniczo od 20% do 40%²⁴.

2.2. Podstawowe rodzaje finansowania sporu przez osobę trzecią

Przedstawione w niniejszym artykule pojęcie finansowania sporu przez osobę trzecią odpowiada tzw. wąskiej definicji TPF i odnosi się do podstawowego rodzaju umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią, jaką jest finansowanie jednego, określonego co do tożsamości sporu. Niemniej jednak, w związku z dynamicznym rozwojem TPF obecnie można wyróżnić kilka jego rodzajów, które są wykorzystywane w praktyce.

W tym miejscu należy podkreślić, że kryterium przyjętym dla wyróżnienia konkretnych rodzajów finansowania sporu przez osobę trzecią na gruncie niniejszego opracowania nie jest kryterium przedmiotu sporu, a różnice w sposobie finansowania. Zastosowana wąska definicja finansowania sporu przez osobę trzecią nie pozwala na objęcie jej zakresem wszystkich typów TPF. Należy jednak pamiętać, że brak możliwości zakwalifikowania danego stosunku jako podstawowego typu TPF nie wyłącza możliwości zakwalifikowania pewnych rodzajów TPF jako umów podobnych do umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią, co zostanie zasygnalizowane poniżej.

Podstawowym typem finansowania sporu przez osobę trzecią, który stanowi również punkt wyjścia dla pojęcia przyjętego w niniejszym

-
- 21 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 68; International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 25-26.
- 22 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 19.
- 23 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 4; von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 19.
- 24 Wegmueller, „Switzerland”; Hoffmann-Nowotny, Burrus, „Switzerland”; Sharma, „Germany”; von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 73; Goldsmith, Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1[“]”, 56.

opracowaniu, jest wspomniane powyżej finansowanie, którego przedmiotem jest jedna, określona co do tożsamości sprawa (tzw. *case-off financing* lub finansowanie na zasadzie *case-by-case*)²⁵. Tego rodzaju TPF jest obciążone najwyższym ryzykiem dla finansującego, ponieważ finansujący nie ma możliwości dywersyfikacji ryzyka. Finansowanie na zasadzie *case-by-case* stosowane jest przeważnie w początkowych fazach rozwoju instytucji finansowania sporów przez osobę trzecią w danym systemie prawnym, gdyż łatwo może być wykorzystane przez finansujących do „badania” nowych rynków, a w szczególności dopuszczalności zawierania umów TPF w danej jurysdykcji.

Na optymalizację ryzyka po stronie finansującego pozwala natomiast inwestowanie nie tyle w pojedyncze spory, ile w „portfele” sporów. W przypadku finansowania przez finansującego większej ilości sporów, sprawy, które zakończyły się sukcesem pozwalają na zbalansowanie strat wynikających z przegranych spraw, a więc dywersyfikację ryzyka (tzw. *cross-collateralization*). W konsekwencji finansujący tak długo jest w stanie uzyskać zwrot z inwestycji w portfel sporów, jak długo sprawy wygrane przeważają nad przegranymi. Tzw. *portfolio financing* lub *basket of cases financing*²⁶, czyli finansowanie „portfela” sporów przez osobę trzecią stanowi drugi, obok finansowania pojedynczego sporu, z podstawowych sposobów finansowania sporów przez osobę trzecią.

W przypadku tego rodzaju finansowania, środki pochodzące od finansującego mogą być wykorzystywane na finansowanie bieżących kosztów któregośkolwiek ze sporów znajdujących się w finansowanym „portfelu”. Co więcej, w ramach „portfela” sporów finansowane mogą być zróżnicowane sprawy tego samego finansowanego zarówno ze względu na przedmiot sporu, etap, na którym znajduje się dany spór, jak i charakter występowania finansowanego w sprawie. Co więcej, możliwe jest nawet ujęcie w ramach „portfela” takich sporów, które samodzielnie nie spełniają warunków koniecznych do uzyskania finansowania (np. z uwagi na niską wartość przedmiotu sporu)²⁷. Dodatkowo, zoptymalizowane ryzyko może przekładać się również na niższe wynagrodzenie finansującego²⁸, czyniąc ten rodzaj finansowania sporów atrakcyjniejszym dla finansowanych. Szczególnym przypadkiem zagregowanego finansowania, jest finansowanie „portfela” sporów profesjonalnych pełnomocników (*law firm portfolio financing*), jednak ze względu na zakres

25 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 4–5; International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 38.

26 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 74.

27 International Council for Commercial Arbitration, „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 38.

28 International Council for Commercial Arbitration, 38.

niniejszego artykułu ten rodzaj finansowania zostanie jedynie zasygnalizowany.

Na gruncie zagranicznej literatury przedmiotu za rodzaj TPF uważane jest również tzw. strategiczne finansowanie sporu przez osobę trzecią (ang. *strategic third-party funding*)²⁹. Podstawową różnicą pomiędzy wymienionymi powyżej rodzajami finansowania sporów przez osobę trzecią a strategicznym TPF stanowi fakt, że w przypadku tego ostatniego finansowanie dane przez finansującego stanowi darowiznę, a powodem finansowania danego sporu jest nie tyle możliwość uzyskania przez finansującego prognozowanej stopy zwrotu z inwestycji, ile wartości niematerialne ucieleśniane przez dany spór, ewentualnie pośrednie interesy majątkowe finansującego³⁰. Z tego też powodu uzasadnione wydaje się postulowanie kwalifikowania strategicznego TPF najdalej w charakterze umowy podobnej do umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią³¹.

3. Główne problemy prawne związane z finansowaniem sporu przez osobę trzecią

Zaangażowanie osoby trzeciej, która – do momentu zawarcia umowy o finansowanie sporu – nie ma żadnego (bezpośredniego czy pośredniego) interesu prawnego w sporze w sposób oczywisty budzi wątpliwości i obawy. Kontrowersje, rodzące się na gruncie finansowania sporów przez osobę trzecią, dotyczą zarówno kwestii etycznych (w tym w szczególności problemu tajemnicy zawodowej profesjonalnych pełnomocników), jak i kwestii *stricte* proceduralnych, takich jak chociażby możliwość zasądzania kosztów postępowania od osoby trzeciej finansującej postępowanie, w sytuacji gdy finansowany przegrał spór, nie dysponuje środkami pozwalającym na zaspokojenie roszczeń w zakresie kosztów procesu należnych przeciwnikowi, a koszty zakończonego postępowania zostały poniesione przez finansującego, na podstawie umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią.

29 Goldsmith, Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1[“]”, 58–59; Shannon Sahani, „Revealing Not-for-Profit Third-Party Funders in Investment Arbitration”; Rogers, *Ethics in International Arbitration*.

30 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 58–59; Goldsmith i Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1[“]”, 62.

31 Kaja Zaleska-Korziuk, *When the Good Samaritan Pays: the Phenomenon of Strategic Third-Party Funding*, „Asper Review of International Business and Trade Law”, 2018, t.18, b.n.; Rogers, „Gamblers, Loan Sharks & Third-Party Funders”.

Analizując problemy podnoszone zarówno w praktyce, jak i w literaturze przedmiotu, należy zwrócić szczególną uwagę na istniejące różnice w postrzeganiu problemu finansowania sporu przez osobę trzecią w systemie kontynentalnym i *common law*. Dorobek doktryny w odniesieniu do finansowania sporów przez podmioty trzecie jest zdominowany przez autorów wywodzących się z systemów *common law*. Z tego też powodu, pewne zagadnienia, doniosłe w systemach *common law*, jednak nieznajdujące odpowiedników w państwach o systemie kontynentalnym zostaną w niniejszym opracowaniu jedynie zasygnalizowane. Podobnie, różnice w wewnętrznych porządkach prawnych powodują, że w niektórych państwach pewne problemy prawne (np. problem tzw. *work product doctrine*³²) nie zaistnieją w ogóle lub okażą się stosunkowo proste do rozstrzygnięcia. Niniejsza część artykułu ma na celu przedstawienie głównych problemów podnoszonych w literaturze przedmiotu, a także identyfikację głównych problemów, jakie mogą pojawić się w związku z finansowaniem sporu przez osobę trzecią na gruncie prawa polskiego, w szczególności dopuszczalności zawierania umów TPF w świetle 353¹ k.c. czy możliwości uznania finansującego za posiadającego status interwenienta ubocznego.

3.1. Dopuszczalność zawierania umów o finansowanie sporu przez osobę trzecią

Na gruncie prawa polskiego, podobnie jak w przypadku innych państw posiadających kontynentalne systemy prawne, brak jest szczególnych norm prawnych zakazujących finansowania sporów przed osoby niebędące stroną danego sporu³³. W przypadku większości państw o systemie *common law* główną przeszkodę do zawierania umów o finansowanie sporów przez osoby trzecie stanowią średniowieczne doktryny *maintenance* oraz *champerty*.

Pierwsza z nich jest bezpośrednią lub pośrednią pomocą innej osobie w wytoczeniu, prowadzeniu lub obronie w postępowaniu cywilnym bez podstawy prawnej takiego działania. Natomiast *champerty* jest kwalifikowaną postacią *maintenance*, w ramach której osoba trzecia uzyskuje udział

---

32 W krajach *common law* „work product doctrine” chroni materiały powstałe w czasie przygotowania do sprawy przed ujawnieniem w toku tzw. „disclosure” przez stronę przeciwną. Alrashid, Wessel, Laird, „Impact of Third Party Funding on Privilege in Litigation and International Arbitration” *Dispute Resolution International*, nr 2 (2012): 101-129.

33 Nieuwveld, Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*, 39; Sharma, „Germany”; Hoffmann-Nowotny, Burrus, „Switzerland”; Wegmueller, „Switzerland”; Sessler, Sattler, „Germany”; Kruczkowski, „Poland”; Waszewski, „Poland”.

w ewentualnej wygranej w sprawie, której przedmiotem są prawa majątkowe³⁴ Niewątpliwie, finansowanie sporu przez osobę trzecią wyczerpuje definicję *champerty*, powodując (w zależności od źródła obu zakazów) bądź to uchylenie ich na mocy orzeczeń sądów (Anglia³⁵), bądź na mocy zmian ustawodawczych (np. Singapur³⁶), czy wreszcie z uwagi na zaistnienie obu sposobów (np. w Hongkongu warunki dopuszczalności zawierania umów TPF w odniesieniu do postępowań sądowych zostały przesądzone w orzecznictwie, ale do uchylenia ich w stosunku do postępowań arbitrażowych konieczne były zmiany ustawodawcze³⁷).

W przypadku państw o systemach kontynentalnych, w których brak jest – co do zasady – odpowiedników anglosaskich deliktów *maintenance* i *champerty*, największą przeszkodę do zawierania umów o finansowanie sporu przez osobę trzecią może stanowić zakaz *pactum de quota litis*. Niemniej jednak zakaz ten odnoszony jest obecnie głównie do zawodowych pełnomocników procesowych, wobec czego w większości krajów europejskich przyjmuje się dopuszczalność zawierania umów o finansowanie sporu przez osobę trzecią, zgodnie z zasadą swobody umów. I tak w dwóch krajach europejskich, których porządki prawne wywarły znaczący wpływ na polski porządek prawny – w Niemczech i we Francji – umowa o finansowanie sporu przez osobę trzecią kwalifikowana jest jako atypowa spółka cicha (niem. *atypische stille Gesellschaft bürgerlichen Rechts*) lub umowa *sui generis* (Francja)³⁸. Podobnie na gruncie prawa polskiego trudno dopatrzeć się powodów, dla których umowę o finansowanie sporu przez osobę trzecią należałoby uznać za – co do zasady – sprzeczną z granicami wyznaczanymi na gruncie 353¹ k.c. W szczególności ani k.p.c., ani Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28 lipca 2005 r. (t.j. (Dz.U. z 2020 r. poz. 755)) nie nakłada na strony obowiązku osobistego uiszczania kosztów sądowych. Na gruncie prawa polskiego można spotkać się ze stanowiskiem, że konkretne postanowienia umów o finansowanie sporu przez osobę trzecią (np. rażąco wygórowane wynagrodzenie finansującego) mogą zostać uznane za spreczne z zasadami

34 Rowles-Davies, *Third Party Litigation Funding*, 23–25; Volsky, *Investing in Justice. An Introduction to Legal Finance, Lawsuit Advances and Litigation Funding*, 27-28; Nieuwveld, Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*, 40.

35 *Excalibur Ventures v. Texas Keystone and others*, 2016, EWCA Civ 1144.

36 Secomb, Wallin, „Singapore”.

37 Chan, „Hong Kong”.

38 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 60-61.

współzycia społecznego³⁹, niemniej jednak pogląd ten wydaje się zbyt daleko idący.

3.2. Wzrost liczby niezasadnych roszczeń

Jedną z pierwszych obaw, jakie budziło finansowanie sporów przez osoby trzecie, było ryzyko finansowania przez nie roszczeń bezzasadnych, a w konsekwencji spowodowanie wzrostu liczby spraw wnoszonych do sądu przez osoby, które bez skorzystania z zewnętrznego kapitału nie zdecydowałyby się na dochodzenie roszczenia z uwagi na jego niewielką szansę powodzenia. Bardzo szybko jednak okazało się, że obawy te są nieuzasadnione, a spory bez szans powodzenia w postępowaniu przed sądem powszechnym czy arbitrażem odrzucane są przez samych finansujących na etapie wstępnego badania (*due diligence*) sporu⁴⁰.

3.3. Obowiązek ujawnienia finansowania sporu przez osobę trzecią (*disclosure*)

Obowiązek ujawnienia faktu zawarcia przez strony umowy o finansowanie sporu przez osoby trzecie jest obecnie jednym z najszerzej poruszanych zagadnień, w szczególności w kontekście międzynarodowego arbitrażu handlowego i inwestycyjnego. Niewątpliwie punktem wyjścia dla rozważań w zakresie ujawnienia istnienia umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią są transparentność (w szczególności w przypadku sporów dotyczących organów publicznych czy państw) oraz lojalność stron postępowania wobec siebie nawzajem, jak również wobec orzekającego *forum* (czy to sądu powszechnego czy arbitrów). Jak nietrudno się domyślić, podczas gdy w literaturze podmiotu postuluje się przyjęcie obowiązku ujawniania przez strony okoliczności zawarcia umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią, o tyle finansujący sprzeciwiają się nakładaniu na strony dodatkowych obowiązków związanych z zawarciem umowy TPF.

Uzasadniając swoje stanowisko finansujący wskazują, że decyzja o ujawnieniu bądź o nieujawnianiu finansowania sporu przez osobę trzecią jest elementem taktyki procesowej. Dodatkowo finansujący zaznaczają, że nałożenie na finansowanego obowiązku ujawnienia finansowania sporu przez osobę trzecią, może stanowić dla finansowanych swojego rodzaju „sankcję” za skorzystanie z możliwości sfinansowania sporu ze środków zewnętrznych, a także może narazić finansowanych na ryzyko nadużyć procesowych ze strony przeciwnika, np. poprzez składanie wniosków o zabezpieczenie kosztów procesu z uwagi na domniemywaną niewypłacalność przejawiającą się brakiem środków na samodzielne finansowanie postępowania. Na gruncie prawa

---

39 Kruczkowski, „Poland”, 107.

40 von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 92-95.

polskiego problem ujawnienia okoliczności finansowania sporu przez osobę trzecią pojawia się w kontekście interwencji ubocznej.

3.4. Finansujący jako interwent uboczny

Kolejnym problemem, w tym wypadku proceduralnym, jaki może pojawić się na gruncie prawa polskiego, a konkretnie na gruncie postępowania cywilnego, jest możliwość zakwalifikowania finansującego jako interwenienta ubocznego w rozumieniu art. 76 k.p.c.

Zgodnie z treścią tego przepisu interwenientem ubocznym jest każdy, kto ma interes prawny w tym, aby sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron. W przypadku umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią, z chwilą zawarcia umowy TPF finansujący nabywa prawo żądania od finansowanego określonego udziału w zasądzonej kwocie. W konsekwencji, w chwili zawarcia umowy o finansowanie sporu finansujący staje się zainteresowany rozstrzygnięciem sprawy przez sąd na korzyść finansowanego. Wątpliwości może jednak budzić to, czy przysługujące finansującemu prawo do udziału w wygranej w sprawie w sytuacji uzyskania korzystnego rozstrzygnięcia przez finansowanego, stanowi „interes prawny” w rozumieniu art. 76 k.p.c. – wydaje się bowiem, że może być to niewystarczające do przyjęcia istnienia interesu prawnego po stronie finansującego.

Przede wszystkim należy zauważyć, że przepisy k.p.c. w żaden sposób nie definiują pojęcia „interesu prawnego”. Pojęcie to zostało jednak szeroko opisane w literaturze⁴¹, a Sąd Najwyższy w swym orzecznictwie wskazuje na konieczność szerokiego rozumienia tego pojęcia na gruncie art. 76 k.p.c. W rezultacie przyjmuje się, że interes prawny zachodzi w każdym wypadku, w którym rozstrzygnięcie sporu może wyrzucić jakiegokolwiek skutki w sferze prawnej interwenienta ubocznego⁴². W przypadku finansowania sporu przez osobę trzecią, jego rozstrzygnięcie na korzyść finansowanego powoduje powstanie po stronie finansującego roszczenia o zapłatę wynagrodzenia określonego w umowie TPF. W konsekwencji należy przyjąć, że w przypadku TPF rozstrzygnięcie wywiera skutki w sferze prawnej finansującego, wobec czego finansujący mógłby przystąpić do procesu w charakterze interwenienta ubocznego.

41 Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, komentarz do art. 76, nb. 2; Zieliński, Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, komentarz do art. 76, nb. 6; Góra-Błaszczkowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom i. Komentarz. Art. 1-729*, komentarz do art. 76, nb. 16.

42 Wyrok Sądu Najwyższego, I CZ 27/73; Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*; Zieliński, Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*; Góra-Błaszczkowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom i. Komentarz. Art. 1-729*.

Ocena czy finansujący może zostać zakwalifikowany w kategorii interwenienta ubocznego w rozumieniu art. 76 k.p.c. jest istotna z kilku przyczyn. Po pierwsze, przystąpienie finansującego do procesu w charakterze interwenienta ubocznego daje mu szeroki zakres uprawnień procesowych, nie rodząc jednak wątpliwości co do dopuszczalności kontrolowania sposobu prowadzenia procesu przez stronę, jak mogłoby mieć to miejsce w przypadku postanowień umownych. Z drugiej zaś strony, przystąpienie przez finansującego do strony w charakterze interwenienta ubocznego będzie rodzić skutki opisane w treści art. 82 k.p.c., ograniczając możliwość podniesienia przez finansującego przeciwko finansowanemu zarzutu wadliwego prowadzenia procesu. Dodatkowo możliwość zakwalifikowania finansującego jako interwenienta ubocznego otwiera finansowanemu możliwości wezwania finansującego do udziału w sprawie na zasadzie art. 84 k.p.c. (np. w celu zabezpieczenia się przed roszczeniami regresowymi związanymi z wadliwym prowadzeniem procesu), co w sytuacji nieprzystąpienia przez finansującego do procesu w charakterze interwenienta ubocznego, może powodować powstanie skutków z art. 82 k.p.c., zgodnie z art. 85 k.p.c.

Istotną konsekwencją zakwalifikowania finansującego jako interwenienta ubocznego jest również pytanie o skutki nieprzystąpienia przez finansującego do postępowania w charakterze interwenienta ubocznego. Mając na uwadze poufność umowy TPF, w tym samego faktu finansowania sporu przez osobę trzecią, można zakładać, że finansujący nie będą co do zasady zainteresowani aktywnym uczestnictwem w finansowanym sporze.

Przede wszystkim należy zauważyć, że w literaturze nie istnieje zgoda co do określenia skutków nieprzystąpienia osoby, której przysługuje status interwenienta ubocznego, do toczącego się postępowania, nawet bez wezwania strony w trybie art. 84 k.p.c. Podczas gdy część doktryny⁴³ podnosi, że art. 82 k.p.c. nie ma zastosowania w sytuacji, w której osoba mogąca być interwenientem ubocznym nie przystąpiła do strony w procesie głównym, w orzecznictwie⁴⁴ zakłada się, że samo nieprzystąpienie do procesu osoby, której przysługuje status interwenienta i która wie o toczącym się postępowaniu, jest

---

43 Ereciński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, komentarz do art. 82, nb. 7; Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505[38]*, komentarz do art. 82, nb. 1; Zieliński, Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, komentarz do art. 82, nb. 1; Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, komentarz do art. 82, nb. 2.

44 Sąd Najwyższy, III CZP 108/12; Góra-Błaszczkowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*; Marciniak, Piasecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-366*; Gniewek, Machnikowski, *Kodeks cywilny. Komentarz*; Zieliński, Flaga-Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*.

wystarczające do wywołania skutków z art. 82 k.p.c. Drugie z przedstawionych stanowisk, pomimo że mniejszościowe, niewątpliwie stanowi ryzyko ograniczenia finansującemu możliwości podniesienia zarzutu wadliwego procesu przeciwko finansowanemu.

Ryzyka związane z pozycją finansującego jako interwenienta ubocznego mogą być efektywnie minimalizowane poprzez zawieranie zapisów na sąd polubowny w umowie o finansowanie sporu przez osobę trzecią. Problem możliwości przyznania finansującemu statusu interwenienta ubocznego wydaje się istotny również z punktu widzenia możliwości zasądzenia kosztów procesu od finansującego w sytuacji przegrania sporu przez finansowanego.

3.5. Dopuszczalność obciążenia finansującego kosztami postępowania w sytuacji przegrania sporu przez finansowanego

Kwestia dopuszczalności bezpośredniego obciążenia finansującego kosztami postępowania – powiązana dodatkowo z problem zabezpieczenia kosztów procesu – jest jedną z głównych wątpliwości pojawiających się w kontekście finansowania sporów przez osoby trzecie⁴⁵. Niemniej jednak na gruncie prawa polskiego brak jest możliwości zasądzenia przez sąd kosztów od osoby innej niż strona procesu. Zgodnie z art. 98 k.p.c. to strona przegrywająca sprawę ma obowiązek zwrócenia przeciwnikowi kosztów procesu (na marginesie warto również zauważyć, że zgodnie z art. 98 § 2 k.p.c. nie jest możliwe zakwalifikowanie kosztów związanych z zawarciem i wykonaniem umowy TPF do kosztów procesu). Co do zasady, w sytuacji przyznania finansującemu statusu interwenienta ubocznego i jego przystąpienia do sprawy w charakterze interwenienta, finansujący nie będzie zobowiązany do zwrotu przeciwnikowi kosztów procesu, a sąd może co najwyżej przyznać od interwenienta na rzecz wygrywającego sprawę przeciwnika strony, do której interwenient przystąpił, zwrot kosztów wywołanych samoistnymi czynnościami procesowymi interwenienta (art. 107 k.p.c.).

3.6. Umowa o finansowaniu sporu przez osobę trzecią a tajemnica adwokacka lub radcowska

Ostatni aspekt, na który autorka pragnie zwrócić uwagę, to podobnie jak w innych systemach prawnych, problemy natury etycznej, które może rodzić zawarcie przez stronę umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią. W szczególności mogą one powstać w odniesieniu do profesjonalnych pełnomocników stron, objętych odpowiednio tajemnicą adwokacką lub radcowską.

---

45 Brekoulakis, von Goeler, „It’s all about the Money: The Impact of Third-Party Funding on Costs Awards and Security for Costs in International Arbitration”, 3-17; von Goeler, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*, 367-423.

Pomimo że sama umowa o finansowanie sporu przez osobę trzecią jest umową dwustronną, w praktyce zawsze stanowi element trójpodmiotowego układu obejmującego finansowanego, finansującego oraz profesjonalnego pełnomocnika reprezentującego finansowanego w sprawie⁴⁶. W konsekwencji wykonanie umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią przez finansowanego – klienta profesjonalnego pełnomocnika – będzie wymagało również powstania pewnych relacji pomiędzy finansującym a profesjonalnym pełnomocnikiem. W zależności od właściwych regulacji prawnych relacja pomiędzy finansującym a profesjonalnym pełnomocnikiem może przybrać formę dodatkowych porozumień pomiędzy tymi dwoma podmiotami.

Na gruncie prawa polskiego największe wątpliwości mogą budzić dwie kwestie: możliwość przyjmowania wynagrodzenia za prowadzenie sprawy przez profesjonalnego pełnomocnika od osoby trzeciej oraz możliwość zwolnienia profesjonalnego pełnomocnika z tajemnicy zawodowej przez klienta w celu wykonania obowiązków wynikających z umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią (np. w zakresie obowiązku przekazywania informacji o postępach w sprawie oraz o dalszej taktyce procesowej). W literaturze kwestionuje się uprawnienie klienta do zwolnienia profesjonalnego pełnomocnika z tajemnicy zawodowej w celu ujawnienia określonych informacji osobom trzecim wskazując, że istnienie obowiązku zachowania tajemnicy zawodowej jest niezależne od umowy pomiędzy pełnomocnikiem a mandantem⁴⁷. Niemniej jednak bliższa analiza wskazanej problematyki wymaga, podobnie jak wypadek finansowania profesjonalnego pełnomocnika przez osobę trzecią, odrębnej i pogłębionej analizy.

4. Podsumowanie

Finansowanie sporu przez osobę trzecią pociąga za sobą wiele, różnych problemów prawnych, które wymagają pogłębionej analizy i uwagi. Zawarcie przez stronę umowy o finansowanie sporu przez osobę trzecią wywołuje skutki nie tylko pomiędzy stronami, ale oddziałuje również na wszelkie powiązane stosunki, takie jak stosunek pomiędzy finansowanym a jego pełnomocnikiem, ale również stosunek pomiędzy finansowanym a jego przeciwnikiem procesowym czy *forum* orzekającym w sprawie. Wywierając zarówno skutki w sferze materialnoprawnej, jak i procesowej, w konsekwencji problemy związane ze stosowaniem TPF w świetle polskiego prawa dotyczą zróżnicowanej problematyki poczynając na dopuszczalności zawarcia umowy TPF, a kończąc na problemach etycznych. Niniejszy artykuł – opisujący problematykę finansowania sporu przez osobę trzecią w zarysie – ma na celu zwrócenie uwagi na tę nową, dynamicznie rozwijającą się w praktyce instytucję prawną.

---

46 Rogers, *Ethics in International Arbitration*.

47 Naumann, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, wyd. 3 (Warszawa: C.H. Beck, 2017), art. 19.

Bibliografia

- Affaki Georges, „A financing is a financing is a financing...”, [w:] *Third-Party Funding in International Arbitration*, red. Bernardo M. Cremades, Antonias Dimolits. Paryż: International Chamber of Commerce, 2013.
- Alrashid Meriam N., Jane Wessel, John Laird, „Impact of Third Party Funding on Privilege in Litigation and International Arbitration” *Dispute Resolution International*, nr 2 (2012): 101-29.
- Arbitraż handlowy. System Prawa Handlowego*, red. Andrzej Szumański, t. VIII, Warszawa: C.H. Beck, 2015. Legalis online.
- Brekoulakis Stavros, Jonas von Goeler, „It’s all about the Money: The Impact of Third-Party Funding on Costs Awards and Security for Costs in International Arbitration”, *Austrian Yearbook on International Arbitration*, 2017.
- Goldsmith Aren, Lorenzo Melchionda, „Third party funding in international arbitration: everything you ever wanted to know (but were afraid to ask): Part 1” *International Business Law Journal*, nr 1 (2012): 53-76.
- Hoffmann-Nowotny Urs, Louis Burrus. „Switzerland”, *The Third Party Litigation Funding Law Review*, 2019.
- Horodyski Dominik, Maria Kierska, „Third Party Funding in International Arbitration – Legal Problems and Global Trends with a Focus on Disclosure Requirement” *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne*, nr 19 (2017): 63-80.
- Chan Melody, „Hong Kong” *The Third Party Litigation Funding Law Review*, nr 1 (2017): 78-86.
- International Council for Commercial Arbitration. „Report of the ICCA-Queen Mary Task Force on Third-Party Funding in International Arbitration”, 2018. http://www.arbitration-icca.org/media/10/40280243154551/icca_reports_4_tpf_final_for_print_5_april.pdf.
- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. Gniewek Edward, Piotr Machnikowski, wyd. 8. Warszawa: C. H. Beck, 2017. <http://sip-1legalis-1pl-13ysyp6sg04bf.hansolo.bg.ug.edu.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damjxgazdknroobqalrugmydqzgg4za>.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Andrzej Zieliński, Kinga Flağa-Gieruszyńska, wyd. 9. Warszawa: C.H. Beck, 2017. Legalis online.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Elwira Marszałkowska-Krześ, wyd. 21. Warszawa: C.H. Beck, 2018. Legalis online.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1-505[38]*, red. Małgorzata Manowska, wyd. 3, Warszawa: Wolters Kluwer, 2015. Lex online.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, red. Tadeusz Ereciński, wyd. 5. Warszawa: Wolters Kluwer, 2016. Lex online.

- Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-366. 7*, red. Andrzej Marciniak, Kazimierz Piasecki, wyd. 7. Warszawa: C.H. Beck, 2016. Legalis online.
- Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz. Art. 1-729*, red. Agnieszka Góra-Błaszczkowska, wyd. 2. Warszawa: C.H. Beck, 2016.
- Kruczkowski Zbigniew, „Poland”. *The Third Party Litigation Funding Law Review*, 2017.
- Moskal Anna, „Problem ujawnienia finansowania przez osoby trzecie w międzynarodowym arbitrażu inwestycyjnym” *ADR. Arbitraż i Mediacja*, nr 3 (2018): 69-76.
- Naumann Jerzy, *Zbiór Zasad Etyki Adwokackiej i Godności Zawodu. Komentarz*, wyd. 3. Warszawa: C. H. Beck, 2017.
- Nieuwveld Lisa Bench, Victoria Shannon Sahani, *Third-Party Funding in International Arbitration*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2012.
- Regulamin Arbitrażowy Sądu Arbitrażowego przy KIG. Komentarz*, red. Maciej Łaszczuk, Andrzej Szumański wyd. 1. Warszawa: C.H.Beck, 2017. Legalis online.
- Rogers Catherine A, *Ethics in International Arbitration*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Rowles-Davies Nick, *Third Party Litigation Funding*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Secomb Matthew, Adam Wallin, „Singapore” *The Third Party Litigation Funding Law Review*, nr 1 (2017): 125-134.
- Sessler Anke, Jakob Sattler, „Germany”, [w:] *Handbook on Third-Party Funding in International Arbitration*, red. Nikolaus Pitkowitz. Huntington: Juris, 2018.
- Shannon Sahani Victoria, „Revealing Not-for-Profit Third-Party Funders in Investment Arbitration”, 2017. <http://oxia.ouplaw.com/page/third-party-funders>.
- Sharma Daniel, „Germany”, *The Third Party Litigation Funding Law Review*, 2019.
- Steinitz Maya, „Whose Claim is this Anyway? Third Party Litigation Funding” *Minnesota Law Review*, nr 4 (2010): 2011. <http://ssrn.com/paper=1586053>.
- Third-party funding in international arbitration*, red. Bernardo M. Cremades, Antonias Dimolits, wyd. 1, Paris: International Chamber of Commerce, 2013.
- Veljanovski Cento, „Third-Party Litigation Funding in Europe”, *Journal of Law, Economics & Policy*, nr 3 (2012): 3-16.
- Volsky Max, *Investing in Justice. An Introduction to Legal Finance, Lawsuit Advances and Litigation Funding*. New Jersey: The Legal Finance Journal, 2013.

- von Goeler Jonas, *Third-Party Funding in International Arbitration and its Impact on Procedure*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2016.
- Waszewski Tomasz, „Poland”, [w:] *Litigation Funding 2017*, red. Steven Friel, Jonathan Barnes, 50-54. Law Business Research Ltd, 2017.
- Wegmueller Marcel, „Switzerland” *Litigation Funding – Getting The Deal Through*, 2018. <https://gettingthedealthrough.com/area/94/jurisdiction/29/litigation-funding-switzerland/>.
- Zaleska-Korziuk Kaja, „When the Good Samaritan Pays: the Phenomenon of Strategic Third-Party Funding” *Asper Review of International Business and Trade Law*, 18 (2018): 160-176.